

DRETS DE CIUTADANIA, DRET DE VOT, IMMIGRACIÓ I MOBILITAT

De l'àmbit multidimensional a l'àmbit personal: l'abordatge de la discriminació interseccional que pateixen les dones gitanes

Cristina de la Serna, Bianca Galusca

Associacions de dones gitanes de Madrid entreguen la seva bandera a la delegada de Polítiques de Gènere i Diversitat, Celia Mayer, el 24 de maig de 2018, en la commemoració del Dia de les gitanes i els gitanos de Madrid. Fotografia: Diario de Madrid/CC BY 4.0

L'autora nord-americana Kimberlé Crenshaw va ser la primera en introduir l'any 1989 el concepte d'interseccionalitat des dels estudis jurídics i el feminisme negre. Abans d'això, nombroses dones afrodescendents i xicanes molt actives en els moviments antiracistes, decolonialistes i feministes havien expressat la incomoditat per la doble opressió que sentien, tant pel seu origen racial, com per la seva condició de dones, tant en relació amb la població majoritària (o privilegiada), com al si dels mateixos moviments. Sense ànim de ser exhaustives, però a fi de reconèixer des d'aquestes línies, el seu important paper en la lluita contra el racisme i el masclisme, citem algunes d'aquestes dones: Maria Stewart, Sojourner

Truth, Anna Nieto Gómez, Cherríe Moraga, Gloria Anzaldúa, Angela Davis, Bell hooks, Gloria T. Hull, Patricia Bell Scott, Kum-Kum Bhavnani i Margaret Coulson.

La discriminació interseccional com a concepte [\[1\]](#)

Però, com dèiem, és a la professora de Dret Kimberlé Crenshaw a qui devem el reconeixement teóricoacadèmic d'aquest concepte. Si bé al principi aquesta autora va fer servir el concepte per definir les diferents maneres en les que la raça i el gènere interactuen per conformar les experiències de les dones negres nord-americanes en el mercat laboral (Crenshaw, 1989), al llarg dels anys ha anat ampliant aquest enfocament a una multitud de situacions discriminatòries. De totes les seves definicions del terme, ens quedem amb aquesta que va expressar el 2017, en una entrevista pel vintè aniversari de la creació de l'*African American Policy Forum*:

“La interseccionalitat és una lent a través de la qual pots veure d'on ve, amb què col·lideix i on intersecciona i s'entrellaça el poder. No és que hi hagi un problema de racisme aquí, un problema de gènere allà, o un problema de classe o LGTBQ més enllà. Moltes vegades, el marc desdibuixa el que els passa a les persones que són objecte de totes aquestes coses”.

La qüestió de la discriminació interseccional també ha rebut atenció d'autores gitanes implicades en la lluita contra l'antigitanisme i el masclisme, com ara Angéla Kóczé, Nicoleta Bitu, o Ethel Brooks. Kóczé, professora de la *Central European University*, explica d'aquesta manera les diferents circumstàncies que solen travessar les dones gitanes a Europa (Jovanović, Kóczé i Balogh, 2015, pàgina 23):

“Les dones gitanes estan exposades a desigualtats multidimensionals, que les debiliten i silencien. Certament, existeixen moltes diferències entre les dones romanís. Tanmateix, es poden identificar algunes tendències generals [preocupants....]. En alguns països d'Europa, la majoria de les dones gitanes no completen l'educació secundària. A tot Europa, una minoria molt petita aconseguix assolir una educació superior (educació secundària, universitat o estudis de postgrau). Quan aconseguixen trobar una feina, les dones romanís sovint són relegades a llocs de treball dels estrats més baixos del mercat laboral. La seva vida sexual i reproductiva es veu amenaçada per la violència exercida sobre elles per funcionaris públics i proveïdors d'atenció mèdica, entre d'altres, i algunes vegades, per les seves pròpies famílies i comunitats. Els efectes combinats del racisme, el masclisme i la pobresa que conformen l'entorn social de moltes dones gitanes els impedeixen adoptar una actitud contra l'opressió interna de gènere, a fi de no patir personalment i no fomentar una estigmatització més gran de les seves pròpies famílies i comunitats”.

Seguint la línia del reconeixement teóricoacadèmic d'aquest concepte, en els últims anys molts dels organismes internacionals i europeus especialitzats en la protecció dels drets humans han anat encunyant el terme de discriminació interseccional o múltiple [2]. El Comitè per a l'Eliminació de la Discriminació Racial de l'ONU ha esmentat en diverses ocasions que tant el racisme com l'antigitanisme afecten d'una manera diferent les dones (vegeu les seves recomanacions generals núm. 25 i 28). Aquest fenomen de la interseccionalitat, de com afecta el masclisme a les dones pertanyents a minories racials o

ètniques, també ha rebut l'atenció específica del Comitè CEDAW, que l'any 2010 va establir que “la interseccionalitat és un concepte bàsic per comprendre l'abast de les obligacions generals dels [Estats...]. La discriminació de la dona per motius de sexe i gènere està unida de manera indivisible a altres factors que afecten la dona, com la raça, l'origen ètnic, la religió o les creences, la salut, l'estatus, l'edat, la classe, la casta, l'orientació sexual i la identitat de gènere” (Recomanació General 28, par. 18). Per la seva banda, el Tribunal Europeu de Drets Humans també ha desenvolupat la problemàtica de la discriminació múltiple o interseccional en algunes de les seves sentències (vegeu les Sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans dictades en el cas *Beauty Solomon c. Espanya* o el cas *Carvalho Pinto de Sousa Morais c. Portugal*).

En el cas de les dones gitanes, el sistema patriarcal, l'antigitanisme històric, la situació de pobresa i, en alguns casos, la condició migratòria, interactuen i conflueixen

Aplicant precisament aquest enfocament de la interseccionalitat, des de la Fundació Secretariat Gitano ja fa uns anys que abordem la qüestió específica de la dona gitana, per tal de respondre millor a les diferents discriminacions que han d'afrontar i adaptar el nostre suport a les seves realitats, en les quals l'antigitanisme històric i el sistema patriarcal (i, en moltes ocasions la situació de pobresa i, en el cas de les gitanes romaneses, la seva condició migratòria), interactuen i conflueixen. Això és el que venim fent des de 2016 més específicament a través del Programa Calí, per la Igualtat de les Dones Gitanes, amb el suport de les més de trenta tècniques d'igualtat presents en tot l'Estat espanyol.

Amb l'objectiu de comprendre millor aquestes realitats i l'impacte humà de la discriminació interseccional en les dones gitanes, ressenyem tot seguit una sèrie de casos reals als quals s'han hagut d'enfrontar les dones gitanes amb les que treballem des de la Fundació Secretariat Gitano [3].

La interseccionalitat des de la realitat de les dones gitanes

Cas d'una jove gitana condemnada per un robatori que no va cometre en un centre comercial de Madrid

El primer cas que presentem tracta d'una jove gitana que va anar a Carrefour amb la seva cunyada i el seu nadó i que en sortir del centre comercial va ser interceptada pel vigilant de seguretat, que assegurava que la joguina que portava el seu nadó, valorada en 6,90 euros, era robada. La jove li va assegurar al vigilant que no havia passat ni tan sols per la botiga de joguines de Carrefour aquell dia i que aquesta joguina li havien regalat en la inauguració d'una botiga de joguines uns dies abans. Tanmateix, la jove va sentir com el vigilant li deia al seu company: “són gitanes, com no han de robar”.

Malgrat les explicacions de la jove, el vigilant la va retenir en la sala de seguretat durant més

d'hora i mitja, amb el seu nadó, passant fred i sense poder alimentar-lo ni canviar-li els bolquesr, fins que va arribar la policia. Quan van arribar els agents, van obrir acta de denúncia, basant-se únicament en el testimoni del vigilant i sense tenir en compte les explicacions de la jove, que demanava que miressin les càmeres de seguretat com a prova que no havia passat per la botiga de joguines. Va sortir d'allà amb una acta de denúncia per presentar-se a un judici ràpid per un delictes de furt.

L'endemà es va celebrar el judici ràpid, durant el qual la jove va demanar al jutge que cridés al dependent de la botiga de joguines com a testimoni i que visualitzessin les càmeres de seguretat. Tanmateix, el jutge no va accedir a la petició, vulnerant així el seu dret a un judici just. Amb l'única prova del testimoni del vigilant de seguretat, va condemnar la jove amb una multa de 26 euros per un delictes de furt, la qual cosa, a més, li genera antecedents penals.

Des de la Fundació Secretariat Gitano vam valorar aquest cas com a litigi estratègic i vam interposar, en representació d'aquesta jove, recurs d'apel·lació davant de l'Audiència Provincial de Madrid, que lamentablement va ser desestimat, per la qual cosa continuarem recurrent fins a instàncies europees o internacionals si cal per aconseguir una reparació efectiva d'aquesta vulneració de drets, que tingui en compte el caràcter interseccional de la discriminació i del mal sofert.

Aquest cas és un clar exemple de discriminació interseccional, en el qual han confluït l'origen ètnic, el gènere, l'edat, la seva condició de mare i la classe social d'aquesta jove dona gitana. Això és així perquè l'estereotip de lladres en supermercats i botigues és més marcat en el cas de les dones que dels homes gitanos, i l'impacte que va tenir la detenció per part de l'agent de seguretat en ella i en el seu nadó va ser més gran ateses les seves circumstàncies. D'altra banda, estem convençudes que la seva joventut i la seva condició social, unides al seu origen ètnic i el seu gènere, van condicionar el tractament dispensat pel jutge i la fiscal en el judici, on amb prou feines li van donar l'oportunitat d'expressar-se, així com de la mateixa Audiència Provincial de Madrid, que va confirmar la condemna malgrat totes les irregularitats del procés judicial.

Cas d'una gitana romanesa a qui no van permetre denunciar un robatori a Barcelona

El mes de maig d'aquest 2020, una jove gitana romanesa va presentar-se a una comissaria de Barcelona per interposar una denúncia per robatori. Aquell dia li havien sostret de l'interior del seu vehicle la bossa, en la qual tenia diverses pertinences, entre les quals els tiquets de la compra de la targeta moneder, les targetes de salut, la targeta de serveis socials, dos telèfons mòbils, etc.

La dona es va presentar a una comissaria dels Mossos d'Esquadra, on els agents es van negar fins i tot en dues ocasions a recollir-li la denúncia perquè, segons deien, necessitava

acreditar prèviament que era propietària dels telèfons mòbils mitjançant el tiquet de compra. De ser una jove víctima d'un delictes i voler exercir el seu dret a posar una denúncia, com ho hagués fet qualsevol altra persona, a la Comissaria, es converteix en sospitosa. En efecte, costa imaginar que l'any 2020 i en aquest país se li exigeixi a una persona acreditar ser propietària d'un efecte com a requisit previ a la interposició d'una denúncia; tret que existeixin forts prejudicis i estereotips xenòfobs i antigitanos, com va ocórrer en aquest cas.

D'aquesta manera, a la jove se li va denegar el dret a la informació, el dret a posar una denúncia i a rebre un tractament just, sense cap discriminació, que són drets fonamentals per a totes les persones. Per això, des de la Fundació Secretariat Gitano vam presentar denúncia davant del Síndic de Greuges, el qual va iniciar una investigació on va concloure que el tractament dispensat no havia estat l'adequat, instant els responsables d'aquesta comissaria a millorar la formació dels agents que van atendre d'aquesta manera aquesta jove romanesa gitana.

En aquest cas, es va donar una discriminació en la qual van interseccionar l'origen ètnic, la nacionalitat, la condició de dona migrant, i la seva pertinença a un barri altament estigmatitzat de la província de Barcelona.

Casos d'esterilització forçosa de les Rromnæ: dones gitanes a Europa

Els drets reproductius formen part dels principis bàsics internacionals de drets humans, com el dret a la vida, a la integritat física, als serveis de salut, a no ser sotmès a tortures, a la llibertat i la seguretat de la persona, a la vida familiar i privada, a decidir lliurement sobre el seu nombre de fills i filles i l'interval entre ells, a la llibertat d'expressió, a rebre i impartir informació, al matrimoni i a formar una família, a la no-discriminació, i el dret a l'educació, que són tots ells drets garantits per diverses convencions i pactes internacionals. Una de les violacions i vulneracions més greus dels drets humans contra les dones és la pràctica de l'esterilització coercitiva. Aquesta pràctica s'ha dirigit expressament cap a les gitanes a diversos països d'Europa [4], la qual cosa suposa una de les manifestacions més violentes de la discriminació interseccional.

Fa un temps vam trobar que lamentablement una de les nostres participants hauria patit aquesta violació dels seus drets. Es tracta d'una dona gitana romanesa resident a Barcelona que va demanar a la Fundació Secretariat Gitano que l'acompanyéssim als serveis de salut reproductiva ateses les barreres lingüístiques que li impediéssim expressar-se. La dona desitjava tenir més fills/es i feia molts anys que ho intentava. Per això, volia saber si hi havia cap condició mèdica que li impedia quedar-se embarassada i així poder realitzar un tractament conforme a la condició que li podien trobar.

Una de les manifestacions més violentes de la discriminació

interseccional és la pràctica de l'esterilització coercitiva, que s'ha dirigit expressament cap a les gitanes en diversos països d'Europa

Després de moltes proves mèdiques complexes, es va descobrir que la dona havia patit una esterilització durant el seu últim part a Romania. Saber-ho va ser per ella absolutament devastador.

Vam estar parlant amb ella i ens va dir que recordava que li havien fet una pregunta que no va entendre gaire bé en aquell moment, però que li havien explicat que l'anaven a intervenir quirúrgicament pel bé de la seva salut reproductiva i hi va accedir. En cap moment no li van explicar que li anaven a practicar una esterilització i que no podria tenir més descendència en el futur. Assegurava que, en cas d'haver sabut les conseqüències, mai no hagués donat el seu acord.

En aquest cas, van interseccionar novament diversos factors de vulnerabilitat: gènere, ètnia, classe social i nivell socioeducatiu. Es tracta d'una discriminació molt greu, accentuada pel desconeixement dels seus drets per part de la víctima i pel seu perfil altament vulnerable.

Conclusions: com abordar la interseccionalitat des de les institucions

Com dèiem en la introducció, l'aproximació a la interseccionalitat requereix un enfocament multidimensional, que permeti respondre a totes les discriminacions i desigualtats que han d'afrontar les dones gitanes, pel seu origen ètnic i pel seu gènere, i per altres situacions que puguin estar patint (com la seva condició socioeconòmica, el seu estatus migratori o la seva situació sanitària, etc). Aquesta resposta institucional s'hauria de basar en les experiències de ser dones i seguir les orientacions marcades pels organismes internacionals de drets humans, d'entre els quals sens dubte el Comitè CEDAW és organisme que més ha desenvolupat aquesta qüestió.

En efecte, en paraules d'aquest Comitè, les autoritats “han de reconèixer i prohibir als seus instruments jurídics aquestes formes entrecruades de discriminació i el seu impacte negatiu combinat en les dones afectades. També han d'aprovar i posar en pràctica polítiques i programes per eliminar aquestes situacions i en particular, quan correspongui, adoptar mesures especials de caràcter temporal” d'acció positiva (Recomanació General 28, par. 18).

Aprofundint més en aquesta qüestió, el Comitè CEDAW ha especificat recentment en un dictamen contra Macedònia del Nord (Assumpte S.N. i E.R. contra Macedònia del Nord, Decisió del Comitè de 24 de febrer de 2020) la seva posició sobre les obligacions dels Estats davant de la discriminació interseccional. En un cas que versava sobre el desallotjament forçós de dues adolescents gitanes que estaven embarassades i que no tenien accés a cobertura sanitària de cap tipus, amb la demolició de tots els habitatges que es trobaven en un assentament (i sense respectar cap garantia jurídica), el Comitè va condemnar l'Estat per discriminació interseccional basada en el seu gènere, origen ètnic, edat i condicions de salut.

En aquest cas es va considerar que, malgrat aquestes condicions personals, l'Estat va tractar aquestes adolescents de la mateixa manera que la resta de les persones que vivien en aquest enclavament, afirmant que el principi de no discriminació “implica no només tractar les persones d'igual manera quan estan en situacions similars, sinó també tractar-les de manera diferent quan es troben en situacions diferents”.

En definitiva, les autoritats tenen l'obligació d'adaptar les seves polítiques i mesures legislatives a les circumstàncies particulars de les diferents persones, amb un enfocament multidimensional, perquè si tracten igual el que és diferent, si aborden les diferents discriminacions i les desigualtats com compartiments estancs, no garantiran de manera adequada l'accés als drets. Les polítiques de promoció d'igualtat de les dones no poden ser cegues al component ètnic, de la mateixa manera que les polítiques antiracistes no poden passar per alt el gènere, i ambdues han de tenir com a teló de fons la lluita contra la pobresa i la promoció de la igualtat d'oportunitats.

Les polítiques de promoció d'igualtat de les dones no poden ser cegues al component ètnic, de la mateixa manera que les polítiques antiracistes no poden passar per alt el gènere

Per tant, la futura Llei integral d'igualtat de tracte, que esperem que es tramiti i aprovi aviat, hauria d'incorporar aquest enfocament interseccional per respondre de manera adequada a les discriminacions específiques que han d'afrontar les dones gitanes. Així mateix, totes les iniciatives polítiques i normatives en matèria de discriminació i delictes d'odi, haurien de tenir en consideració, pel que fa a la reparació del mal generat per la discriminació interseccional, que normalment l'impacte d'aquesta vulneració de drets és més gran quan conflueixen diversos elements (i tots els exemples que hem tractat en són un bon exemple). Només així aconseguirem tenir un impacte real en la vida de les dones gitanes.

NOTES I REFERÈNCIES

- 1 — Per a una definició conceptual més àmplia de la discriminació interseccional, vegeu Fundació Secretariat Gitano (2018), *Guía sobre Discriminación Interseccional. El caso de las Mujeres Gitanas* (redacció i coordinació de Tania Sordo Ruz, amb qui tant hem après sobre interseccionalitat). Disponible [en línia](#).
- 2 — Existeix un ampli debat sobre quin terme és més apropiat: “discriminació interseccional”, “discriminació múltiple” o, fins i tot en alguns textos de la Comissió Europea, “discriminació d'addició”. Nosaltres preferim utilitzar el terme d'interseccionalitat perquè en tots els casos de discriminació en els quals hem vist que es dona aquest fenomen, en la nostra experiència d'assistència a víctimes, veiem clar que la situació es deu a la intersecció (que no suma) del gènere i de l'origen ètnic (o d'altres elements, com la classe social); per tant, si eliminéssim un d'aquests factors, la situació discriminatòria no es donaria o seria diferent. Ara bé: més que l'ús d'un o un altre concepte, li donem importància a la necessitat que les autoritats i tots els agents claus en la lluita contra el racisme, el masclisme, la pobresa i altres formes de desigualtat siguin capaços d'adaptar la seva resposta a les realitats que afecten les diferents persones, en els termes d'allò que expliquem en aquest article.

- 3 — Per a més detalls sobre els casos de discriminació i antigitanisme que atenem a la Fundació Secretariat Gitano (FSG), es poden consultar els nostres informes anuals de “Discriminació i Comunitat Gitana”, disponibles [en línia](#).
- 4 — En efecte, aquestes pràctiques han continuat vigents fins fa pocs anys en països com Alemanya, Suècia, Suïssa, Noruega, Eslovàquia, República Txeca, Romania, Hongria o Bulgària. Per a més informació, consulteu l'article [“Historia de las gitanas”](#) de l'aula de joves de al web de l'*Skola Feminista Romani*. També resulta molt esclareidor [aquest informe](#) de l'*European Roma Rights Centre*.

Cristina de la Serna

Cristina de la Serna és advocada i politòloga especialitzada en la defensa dels drets humans. Treballa com a Directora del Departament d'Igualtat i Lluita contra la Discriminació de la Fundació Secretariat Gitano. Abans d'això, havia treballat en diverses organitzacions d'àmbit espanyol i internacional, entre les quals Open Society Justice Initiative, Rights International Spain o Plan International. És llicenciada en Dret i en Ciències Polítiques i de l'Administració per la Universitat Autònoma de Madrid i té un màster en Protecció Internacional dels Drets Humans per la Universitat d'Alcalá. Al llarg de la seva carrera professional s'ha centrat en analitzar com les diferents discriminacions (per origen racial o ètnic, gènere o infantesa, entre d'altres) afecten al fet de poder gaudir de manera efectiva i real dels diferents drets i llibertats per part de totes les persones.

Bianca Galusca

Bianca Galusca és tècnica d'Igualtat de Tracte i No Discriminació a la seu de Barcelona de la Fundació Secretariat Gitano, on atén casos de discriminació i antigitanisme des d'una perspectiva interseccional. També té experiència en l'àmbit del tercer sector treballant amb joves i dones i duent a terme accions amb perspectiva de gènere. Nascuda a Romania, viu a Catalunya des que tenia 13 anys. És graduada en Antropologia Social i Cultural per la Universitat Autònoma de Barcelona, amb menció específica en aplicacions antropològiques en Cultura, Medi Ambient i Societat. També compta amb un Diploma d'extensió universitària en Intervenció Social amb la Comunitat Gitana (Universitat Pública de Navarra) i té formació específica en matèria d'igualtat de gènere.